

Vernieuwen mét water

Klimaatbestendig verdichten
van jaren '50 en '60 wijken

waterschap
**vallei en
veluwe**

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
Introductie	5
Schrijverswijk, Veenendaal	8-11
De Buurt, Wageningen	12-15
Veldhuizen, Ede	16-19
Molenkamp, Heerde	20-23
Smitsveen, Soest	24-27
Epiloog	28

Woord vooraf

Hoe kunnen we de woningbouwopgave gebruiken als aanleiding voor het klimaatbestendig en leefbaar maken van naoorlogse woonwijken? Om deze vraag te beantwoorden organiseerde Waterschap Vallei en Veluwe een ontwerpwedstrijd. Het resultaat? Een hoopgevend verhaal dat laat zien hoe inbreiding, met aandacht voor het water- en bodemsysteem, kan bijdragen aan de ontwikkeling van klimaatbestendige en leefbare woonwijken.

In Nederland staan ruim acht miljoen woningen. Er is veel aandacht voor de 100.000 nieuwbouwwoningen die er per jaar via stedelijke uitbreiding bij moeten komen. Ook belangrijk, maar dat is slechts 1 procent van de huidige woningvoorraad. Kunnen woningen aan de bestaande gebouwde omgeving uit de jaren '50 en '60 worden toegevoegd? Kan deze bestaande gebouwde omgeving tegelijkertijd klimaatbestendig worden gemaakt? In de naoorlogse woonwijken staan veel corporatiewoningen en uit recent onderzoek blijkt dat juist deze woningen meer te maken krijgen met effecten van klimaatverandering dan de gemiddelde woningen. Bovendien is gebleken dat dit wijken zijn waar relatief veel ruimte is voor het toevoegen van nieuwbouwwoningen.

De ontwerpwedstrijd richtte zich op vijf woonwijken uit de jaren '50 en '60, aangedragen door woningbouwcorporaties en ondersteund door gemeenten. De wijken zijn gebouwd in een periode waarin de effecten van klimaatverandering nog niet manifest waren. Hierdoor zijn ze vatbaar voor extreme weersomstandigheden met wateroverlast als gevolg in de vorm van te veel water, te weinig water, te verontreinigd water maar ook hittestress. De woningvoorraad in deze wijken is vaak te eenzijdig en niet passend voor de actuele woningvraag van diverse doelgroepen. Daarnaast wordt de openbare ruimte soms als onveilig ervaren door het ontbreken van de menselijke maat en gebrek aan sociale cohesie.

De prijswinnaars:
Schrijverswijk, Veenendaal

De vijf ontwerpen zijn verrassend. Ze zijn divers en tonen een breed perspectief aan visies en oplossingsrichtingen op verschillende schaalniveaus. Elk van de ontwerpen bevat inspirerende parels.

Het winnende ontwerp is gemaakt door MUST voor de Schrijverswijk in Veenendaal, omdat het een brede analyse van het water- en bodemsysteem vertaalt in een realiseerbaar ontwerp. De ontwerpwedstrijd toont aan hoe de bestaande gebouwde omgeving gebruikt kan worden voor de woningbouwopgave en tegelijkertijd een impuls kan geven aan de kwalitatieve verbetering van de leefomgeving. Reden genoeg om de ontwerpen te bundelen in een publicatie zodat ze een inspiratiebron voor anderen kunnen zijn. Immers, de ontwerpen zijn ook praktisch uitvoerbaar. Ook op andere plekken, binnen en buiten ons waterschap. Ik zie er dan ook uit naar hoe ideeën, inzichten en voorbeelden in deze publicatie bij de ontwikkeling van klimaatbestendige en leefbare naoorlogse woonwijken vaste vorm krijgen.

Naast de deelnemende ontwerp bureaus, woningbouwcorporaties en gemeenten wil ik de jury van de ontwerpwedstrijd bedanken voor de inbreng van hun expertise. Mede dankzij Mathilde Majer, bestuurslid Waterschap Vallei en Veluwe én initiatiefnemer van de ontwerpwedstrijd, Hans van Daalen, burgemeester van Ermelo, Reimar von Meding, algemeen directeur KAW, Mariëlle Hoefsloot, directeur Federatie Ruimtelijke Kwaliteit en Chris van de Hoef, ateliërmeester Waterschap Vallei en Veluwe, is deze ontwerpwedstrijd een veelzijdig en verrijkend gezamenlijk leerproces geworden.

Carlo van Dijk
Heemraad Waterschap Vallei en Veluwe,
juryvoorzitter

Introductie

“De tijd is voorbij, dat we steden, parken en landschappen als tamelijk statisch en solitair konden benaderen. In de plannen zal bewust de dynamiek en het meervoudige gebruik moeten worden ingebouwd. In het algemeen echter wordt zowel in de stad als landschap te veel gewerkt vanuit de eigen specialiteit zonder oog te hebben voor de samenhang met andere waarden en specialiteiten. De kwantiteit van het geproduceerde wordt daardoor mogelijk wel tijdelijk verhoogd, meestal de kwaliteit niet. Daar nu juist een steeds grotere behoefte ontstaat aan kwaliteit, is een toenemende samenwerking van specialisten onderling en van overheden met particulieren zeer gewenst. Dit vraagt om een meer open instelling en een meer democratische organisatiestructuur van onze maatschappij” (F.M. Maas, landschapsarchitect ‘Veranderingen in beeld en functie van ons landschap’ Stedebouw & Volkshuisvesting, 1968 nr. 3 pp. 80).

De naoorlogse woonwijken uit de jaren vijftig en zestig vormen 65 jaar later een stille kracht in het Nederlandse stedelijke landschap. Ontworpen in een tijd van wederopbouw en optimisme, kenmerken deze wijken zich door ruime opzetten, veel openbaar groen, een duidelijke scheiding tussen wonen, verkeer en voorzieningen, en een menselijke maat die vandaag de dag nog steeds wordt gewaardeerd. Tegelijkertijd staan juist deze wijken centraal in twee van de grootste ruimtelijke opgaven van deze tijd: het realiseren van duizenden nieuwe woningen en het toekomstbestendig maken van onze leefomgeving in het licht van klimaatverandering.

“ De sleutel tot succes ligt niet in groot-schalige sloop of generieke verdichting, maar in het intelligent benutten van de karakteristieke stedenbouwkundige kwaliteiten van deze wijken.

De sleutel tot succes ligt niet in grootschalige sloop of generieke verdichting, maar in het intelligent benutten van de karakteristieke stedenbouwkundige kwaliteiten van deze wijken, gecombineerd met een doordachte ruimtelijke adaptatie.

Sleutel tot succes

Na een korte introductie wordt in voorliggende publicatie deze sleutel tot succes geïllustreerd aan de hand van vijf ontwerpvoorstellen. Deze ontwerpvoorstellen in bestaande woonwijken uit de jaren vijftig en zestig in Wageningen, Heerde, Soest, Veenendaal en Ede dienen ter inspiratie voor iedereen die te maken heeft met woningbouw, klimaatverandering en de vernieuwingsopgave van deze woonwijken. De ontwerpvoorstellen zijn sterk afhankelijk van de context. Per woonwijk worden daarom stedenbouwkundige achtergronden beschreven. Na een milieutechnische, ruimtelijke en sociaal maatschappelijke analyse zijn kansen en knelpunten in kaart gebracht op basis waarvan verschillende ontwerpvarianten zijn uitgewerkt door vijf ontwerp bureaus. Tot slot van deze publicatie wordt in de epiloog stilgestaan bij een aantal succesfactoren die van invloed zijn om deze woonwijken te vernieuwen.

Cultuurhistorisch perspectief

De woningbouwopgave in Nederland vraagt om snelle én structurele oplossingen. De druk op de ruimte is groot en uitbreiden aan

de randen van steden en dorpen leidt steeds vaker tot conflicten met landschap, natuur en landbouw. Inbreiding binnen bestaand stedelijk gebied is daarom geen keuze meer, maar een noodzaak. Juist de woonwijken uit de jaren vijftig en zestig bieden hiervoor uitzonderlijke kansen. Hun relatief lage dichtheid, brede profielen, royale groenstructuren en vaak onderbenutte openbare ruimten maken het mogelijk om op een zorgvuldige manier duizenden woningen toe te voegen, zonder het karakter van de wijk geweld aan te doen. Dit karakter bepaalt het cultuurhistorisch perspectief van deze naoorlogse woonwijken.

Het cultuurhistorische perspectief gaat uit van het idee dat water niet alleen fysiek maar ook symbolisch en sociaal betekenisvol is. Het is een medium waarlangs gemeenschappen hun omgeving ordenen, herinneringen cultiveren en collectieve identiteiten vormen. In die zin vormt water een historisch geheugen in het landschap. Het denken over water weerspiegelt maatschappelijke waarden en prioriteiten in verschillende tijdvakken - van middeleeuwse waterwerken tot hedendaagse waterwijken. Deze wijken zijn destijds ontworpen volgens heldere stedenbouwkundige principes. Open bouwblokken, strokenverkaveling, zichtlijnen, hoven en groene doorzichten zorgen voor licht, lucht en ruimte. Door aan te sluiten bij deze principes kan verdichting worden ingezet als een versterking in plaats van een bedreiging. Het toevoegen van nieuwe woongebouwen langs bestaande structuren, het transformeren van verouderde voorzieningslocaties, het optoppen van bestaande bouw of het invullen van overmaat aan verharding kan leiden tot een logisch en herkenbaar stedelijk weefsel. Verdichting wordt dan geen optelsom van losse projecten, maar een samenhangende ontwikkeling die de oorspronkelijke stedenbouw respecteert en actualiseert.

Wanneer voor de meer behoedzame weg wordt gekozen kan het waterbeheer een van de dragers zijn bij de stedelijke vernieuwing. In dat geval is het van belang meer te weten over de herkomst en de betekenis van het waterbeheer in naoorlogse stedenbouwkundige concepten. Het waterbeheer en de stedenbouw in de jaren vijftig en zestig zijn een resultante van het gedachtegoed van het modernisme. In het modernisme stond de maakbaarheid van de samenleving centraal. In de stedenbouw uitte zich dat via stromingen zoals het functionalisme in sterk analytische vormen van stedenbouw. Met betrekking tot de betekenis van het stedelijk waterbeheer van de jaren zestig blijkt dat het ontwerp en de inrichting van het water expliciet gericht is op het vervullen van functies zoals droge voeten en veiligheid. Door het accent op deze functies bleef er weinig ruimte over - op een enkele uitzondering na - voor bijvoorbeeld een landschappelijke inpassing van het water of het toekomstig gebruik en beheer van water.

Toch had het stedelijk waterbeheer wel degelijk een ruimtelijke betekenis in de jaren vijftig en zestig woonwijken, zij het verborgen. Meer specifiek worden afhankelijk van de (hoofd) ontsluiting op stadsdeel, wijk en buurtniveau verschillende watertypen (van vaart tot vijver) aangetroffen die vaak tezamen met groenstructuren ruimtelijke samenhang in de wijk aanbrengen. Sommige stedenbouwkundige concepten voorzagen op basis van esthetische en recreatieve motieven de stedelijke ruimte wel van open water bijvoorbeeld ter ondersteuning van de licht, lucht en ruimte filosofie. De aanwezigheid van water werd mede bepaald door de ontwerper in kwestie. Dat wil zeggen van zijn of haar deskundigheid, de invloed van de traditionele, functionele of wijkgedachte stedenbouw, creativiteit en rol in het bouwproces. Bovendien ontwierp de Nederlandse stedenbouwer niet echt kostenbewust. Bij plannen die hierdoor te duur uitvielen werd bezuinigd door meer etagewoningen te bouwen waardoor

Smitsveen, Soest

bijvoorbeeld minder ruimte overbleef voor open water. Sterker nog, vanuit de overweging dat de kosten van het waterbeheer zo laag mogelijk moesten zijn werd het water op veel plaatsen onzichtbaar en technisch 'opgelost'.

De technische en ruimtelijke betekenis van het stedelijk water van de jaren vijftig en zestig is afhankelijk van:

- De 3 K's: kwaliteit, kwantiteit en de kosten van de verstedelijkingsopgave van de jaren zestig;
- Samenwerking en onderhandelingen tussen waterschappen en gemeente en andere invloeden van de overheid;
- Civieltechnische normen en criteria met betrekking tot waterkwantiteit;
- De doorwerking van de maakbaarheid van de samenleving in stedenbouwkundige stromingen en daarmee samenhangende concepten (functionalisme, wijkgedachte);
- Kwaliteiten (of: oog voor water hebben) van de stedenbouwkundige ontwerpers en rol van de ontwerpers in het bouwproces;
- opkomst van het autobezit en de daarmee samenhangende ontsluiting van wijk/buurt.

“ Ruimtelijke adaptatie vraagt om een fundamenteel andere manier van kijken naar de openbare ruimte.

Cultuurhistorische waterstructuren kunnen richting geven aan hedendaagse stedelijke vernieuwing: door oude rivieren, kanalen of polderpatronen zichtbaar te maken in nieuwe ontwerpprocessen, krijgen nieuwe woonwijken een diepere context en

identiteit. Het gaat hierbij om (her)ontwerpen die niet in strijd zijn met historische patronen, maar juist voortbouwen op die historische lagen. Water als een ontwerpprincipie en cultuurdrager, ook dat is water en bodem sturend. Dit betekent dat infrastructuur, publieke ruimte en erfgoedstrategieën samen komen in een ontwerp. Zulke benaderingen verbinden verleden en toekomst; een essentieel perspectief bij ruimtelijke adaptatie van klimaatverandering en duurzame stedelijke (her)ontwikkeling.

Ruimtelijke adaptatie

Vanuit het cultuurhistorisch perspectief kan een relatie worden gelegd met de huidige waterproblematiek in onder andere jaren zestig wijken. De waterproblemen zijn medebepalend voor de gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van de gebouwde omgeving. Door bestaande condities te veranderen ontstaan in de context van de stedelijke vernieuwing bij de aanpak van waterproblemen nieuwe condities die de stedelijke identiteit kunnen verbeteren. Bijvoorbeeld door aansluiting te zoeken bij ontwerpprincipes in stedenbouwkundige concepten van weleer of door alsnog gebruik te maken lokale (landschappelijke) potenties.

Tegelijkertijd kampen veel van deze wijken met een verouderde fysieke en sociale structuur. De openbare ruimte is vaak sterk verhard, het groen is eenvormig en ecologisch arm, en het watersysteem is ingericht op snelle afvoer in plaats van vasthouden en infiltreren. In combinatie met klimaatverandering leidt dit tot toenemende problemen: hittestress tijdens warme zomers, wateroverlast bij hevige neerslag en droogte in langere perioden zonder regen. De opgave om nieuwe woningen toe te voegen biedt juist de kans om deze knelpunten integraal aan te pakken en de wijken klimaatadaptief te transformeren, ook wel ruimtelijke adaptatie genoemd.

Ruimtelijke adaptatie vraagt om een fundamenteel andere manier van kijken naar de openbare ruimte. Water, bodem en groen moeten opnieuw leidend worden in het ontwerp. In jaren vijftig- en zestigwijken is hiervoor vaak letterlijk ruimte aanwezig. Brede groenzones kunnen worden ingezet voor waterberging, wadi's en infiltratievoorzieningen. Parkeerterreinen kunnen worden vergroend en multifunctioneel ingericht. Straatprofielen kunnen worden versmald ten gunste van bomen, schaduw en verblijfskwaliteit. Door verdichting te combineren met deze ingrepen ontstaat een robuust en veerkrachtig systeem dat beter bestand is tegen extreme weersomstandigheden.

Belangrijk is dat ruimtelijke adaptatie niet wordt gezien als een technische toevoeging achteraf, maar als een ruimtelijke kwaliteit die het dagelijks leven in de wijk verbetert. Meer groen betekent niet alleen verkoeling, maar ook gezondheid, ontmoeting en biodiversiteit. Water in de wijk vergroot niet alleen de sponswerking van de bodem, maar draagt ook bij aan beleving en identiteit. Door nieuwe woningen te positioneren in relatie tot deze kwaliteiten ontstaat een aantrekkelijke leefomgeving voor zowel bestaande als nieuwe bewoners.

Om die reden heeft Waterschap Vallei en Veluwe in Apeldoorn een Blauwe Omgevingsvisie (BOVI2050) opgesteld. Met een dergelijke visie geeft een waterschap haar visie op de ruimte op de langere termijn. In de BOVI gaat het onder meer om de waterinclusieve en toekomstbestendige gebouwde omgeving. Met als onderbouwing dat het van groot belang is dat de impact van klimaatverandering sneller en meer wordt meegenomen in (her)ontwikkelingsprocessen. Dit beleid heeft een impuls gekregen met de Kamerbrief Water en Bodem Sturend (2022). In de kamerbrief staat onder andere dat moet worden voorkomen dat er onnodig verharding ontstaat en dat onnodig natuurgebieden en vruchtbare landbouwgebieden worden verhard. Er is dus voldoende aanleiding voor

De Buurt, Wageningen

serieuze aandacht voor bestaand stedelijk gebied en de mogelijkheden voor groenblauwe verdichting. Inbreiden en dan uitbreiden. Dit wordt onderbouwd door de studie van KAW architecten, waaruit blijkt dat 80 procent van een miljoen nieuwe woningen - zonder dat er een vierkante meter verharding bijkomt - in bestaand stedelijk gebied kan worden bijgebouwd.

Maatwerk

Het bouwen in bestaande wijken vraagt om zorgvuldigheid en maatwerk. Bewoners hebben vaak een sterke binding met hun wijk en zijn gevoelig voor veranderingen. Door aan te sluiten bij het herkenbare karakter van de stedenbouw en door zichtbaar te investeren in de kwaliteit van de openbare ruimte, kan draagvlak worden vergroot. Verdichting wordt dan niet ervaren als verlies, maar als een gezamenlijke stap vooruit: meer woningen, betere voorzieningen en een prettigere, toekomstbestendige leefomgeving.

De opgave waar we voor staan is complex, maar biedt ook ongekende kansen. De naoorlogse wijken vormen geen probleemgebied dat moet worden 'opgelost', maar een waardevolle basis waarop kan worden voortgebouwd. Door hun karakteristieke stedenbouwkundige opzet als vertrekpunt te nemen en deze te verbinden met de eisen van ruimtelijke adaptatie, kunnen deze wijken uitgroeien tot voorbeelden van duurzame stedelijke vernieuwing. Zo leveren zij niet alleen een substantiële bijdrage aan de woningbouwopgave, maar ook aan een leefbare, gezonde en klimaatbestendige stad voor toekomstige generaties.

Nieuw leven tussen Veen en Steen

Herwaardering van de openbare ruimte in Schrijverswijk tot openbare ademruimte voor de gehele stad

VEENENDAAL GROEIT DOOR TE VERDICHTEN

NOODZAAK VOOR OPENBARE ADEM RUIMTE

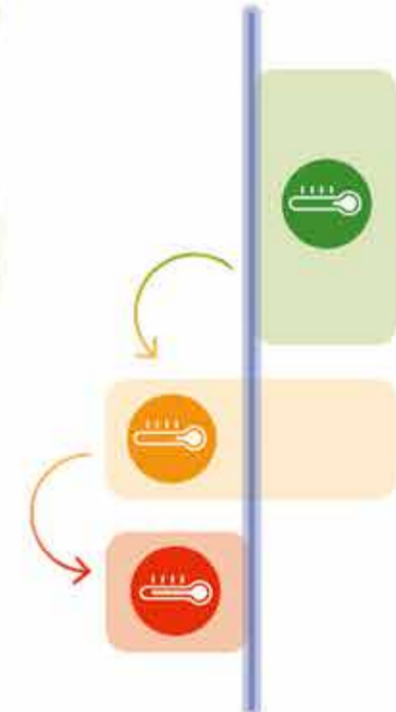
Van veenkolonie toen, tot 'een kleine stad die bijna volledig bebouwd was' nu. De huidige bebouwing van de gemeente Veenendaal is de vrucht van de verwachting doorgroeiën van de huidige 70.000 inwoners naar circa 90.000 inwoners in 2050. De gemeente hanteert hierbij de strategie om te groeien door te verdichten en te transformeren binnen de gemeentegrenzen (bron: Omgevingsvisie Veenendaal). Dit betekent dat er ruimte gevonden dient te worden voor ongeveer 10.000 woningen in de bestaande kern.

Net als vele andere plekken in Nederland kent Veenendaal uitdaging om de stad klimaatbestendig te maken en dat zij klaar moet zijn voor de toekomst. Het gebied van de Schrijverswijk ligt niet als het groene gebied van de Gelderse Vallei. Deze specifieke ligging op voormalig veengebied noopt tot extra aandacht voor waterinclusieve (her)ontwikkeling. De open, groene ruimte die er nog is, dient te worden herwaarderd als integraal onderdeel van de verdichtingsstrategie.

Wij stellen voor om de openbare ruimte te transformeren tot 'openbare ademruimte' voor de stad. Openbare ademruimte, voor een betere leefomgeving, vergroting biodiversiteit en een plek voor wonen met openbare ruimte. Het gebied wordt herwaarderd voor de Schrijverswijk, dat de omgave maakt moet worden van een drainierend en technisch watersysteem naar een bergend en zelfregulerend watersysteem.

Het Omringingskanaal in 1920, met nu aan de linkerkant Schrijverswijk (Baubouwhuis)

Kaartbeeld I
Context Schrijverswijk in Veenendaal
Projectlocatie (rode plek in de kaart)
Centrum (hittestress)
Valleikanaal
Groene scheg

Nieuw leven tussen Veen en Steen

Herwaardering van de openbare ruimte in Schrijverswijk als ademruimte voor Veenendaal

SCHRIJVERSWIJK

VERDICHTEN EN TRANSFORMEREN BINNEN DE FOOTPRINT

De Schrijverswijk is een 'typische naoorlogse buurt met open strokenverkeveling en groene plantsoenen' die de laatste jaren steeds meer wordt dichtgebouwd. Het gebied is nu dichtbebouwd met een groot aantal woningen. Het is de groene schakel tussen het verstedende stadscentrum en de groene, autoonafhankelijke scheg van Veenendaal. Waar het centrum nauwelijks groen kent, biedt Schrijverswijk nog ademruimte.

Het eerste deel van Schrijverswijk is ontlast door (sloep-)niewbouw. Hierbij is de openbare ruimte meer vereend. Het uitgangspunt van 'openbare ademruimte' is dat de groene open ruimte wordt herwaarderd als openbare ruimte. Het is van belang dat er per saldo geen extra verharding van wegen en parkeerplaatsen plaatsvindt. Het is van belang dat er per saldo geen extra verharding wordt toegevoegd, in tegenstelling tot de eerdere ontwikkeling in het westelijke deel van de wijk.

Het watersysteem wordt verbeterd door het water in de wijk in een open vorm te verbinden met het Omringingskanaal (Valleikanaal) in plaats van de huidige lange duiker. Op deze manier ontstaat een open water systeem met een selectieve maatschappij. Binnenreinen zonder entrees en met nieuw open water worden beperkt toegankelijk voor mensen. Zo ontstaat een veilige en rustige leefomgeving voor flora en fauna. Het plantsoen aan de zijde met trillingen wordt ingericht voor spel en ontspanning.

Het verbeteren van de huidige woningvoorraad en het toevoegen van nieuwe woningen gebeurt in twee fasen. In de eerste fase worden de twee galerijflats in kaart genomen en het waterverbruik wordt op verduurzamingsniveau opgelost (circa 60 pp), zodat de begane grond vrij kan blijven voor andere functies. In de tweede fase kunnen de portiek-etageflats vervangen worden, binnen de bestaande footprint (gebouwd + verhard oppervlak). Diepere woningplaatgronden.

Resultaat van een innovatief ontwerp gebouwd op achtergrond: links de

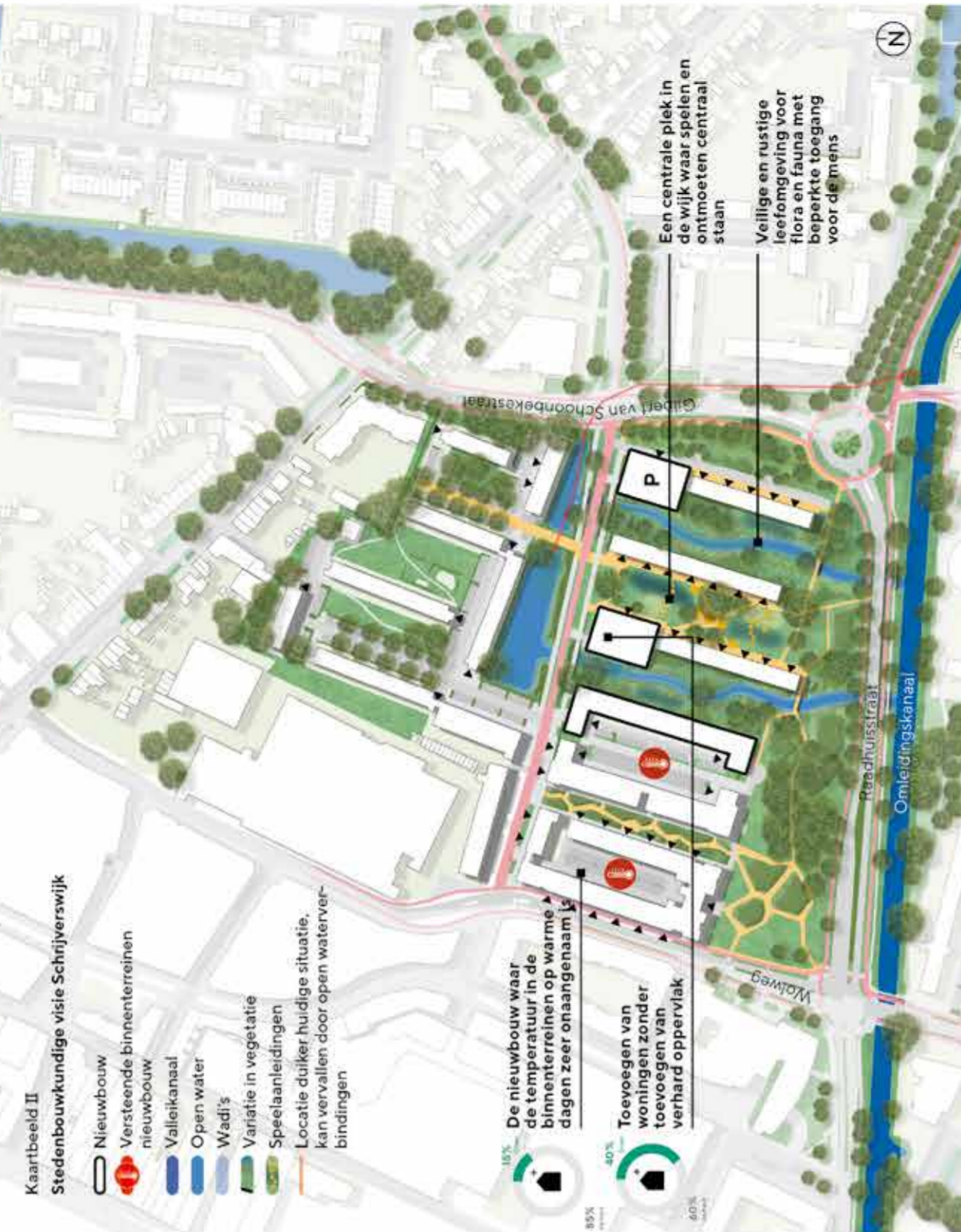

rechts: een innovatief ontwerp gebouwd op achtergrond: links de

De gebouwen verbinden de twee galerijflats in kaart genomen en het waterverbruik wordt op verduurzamingsniveau opgelost (circa 60 pp), zodat de begane grond vrij kan blijven voor andere functies. In de tweede fase kunnen de portiek-etageflats vervangen worden, binnen de bestaande footprint (gebouwd + verhard oppervlak). Diepere woningplaatgronden.

Het verbeteren van de huidige woningvoorraad en het toevoegen van nieuwe woningen gebeurt in twee fasen. In de eerste fase worden de twee galerijflats in kaart genomen en het waterverbruik wordt op verduurzamingsniveau opgelost (circa 60 pp), zodat de begane grond vrij kan blijven voor andere functies. In de tweede fase kunnen de portiek-etageflats vervangen worden, binnen de bestaande footprint (gebouwd + verhard oppervlak). Diepere woningplaatgronden.

Kaartbeeld II
Stedenbouwkundige visie Schrijverswijk

Nieuwbouw
Verstedende binnenreinen
Valleikanaal
Open water
Wad's
Vrijheids in vegetatie
Speelplaatsen
Locatie huidige situatie
Kan vervallen door open waterverbindingen

100% De nieuwbouw waar de temperatuur in de binnenreinen op warmte blijft vasthouden
100% Lokale drinke wateraanvoering kan vervallen door open waterverbindingen

100% De nieuwbouw waar de temperatuur in de binnenreinen op warmte blijft vasthouden
100% Lokale drinke wateraanvoering kan vervallen door open waterverbindingen

100% De nieuwbouw waar de temperatuur in de binnenreinen op warmte blijft vasthouden
100% Lokale drinke wateraanvoering kan vervallen door open waterverbindingen

100% De nieuwbouw waar de temperatuur in de binnenreinen op warmte blijft vasthouden
100% Lokale drinke wateraanvoering kan vervallen door open waterverbindingen

100% De nieuwbouw waar de temperatuur in de binnenreinen op warmte blijft vasthouden
100% Lokale drinke wateraanvoering kan vervallen door open waterverbindingen

100% De nieuwbouw waar de temperatuur in de binnenreinen op warmte blijft vasthouden
100% Lokale drinke wateraanvoering kan vervallen door open waterverbindingen

100% De nieuwbouw waar de temperatuur in de binnenreinen op warmte blijft vasthouden
100% Lokale drinke wateraanvoering kan vervallen door open waterverbindingen

100% De nieuwbouw waar de temperatuur in de binnenreinen op warmte blijft vasthouden
100% Lokale drinke wateraanvoering kan vervallen door open waterverbindingen

100% De nieuwbouw waar de temperatuur in de binnenreinen op warmte blijft vasthouden
100% Lokale drinke wateraanvoering kan vervallen door open waterverbindingen

100% De nieuwbouw waar de temperatuur in de binnenreinen op warmte blijft vasthouden
100% Lokale drinke wateraanvoering kan vervallen door open waterverbindingen

100% De nieuwbouw waar de temperatuur in de binnenreinen op warmte blijft vasthouden
100% Lokale drinke wateraanvoering kan vervallen door open waterverbindingen

Nieuw leven tussen Veen en Steen

Herwaardering van de openbare ruimte in Schrijverswijk als ademruimte voor Veenendaal

GROENE VEENZIJDE

Veilige en rustige leefomgeving voor flora en fauna met beperkte toegang voor de mens

Variatie in de bebouwing en biodiversiteit voor robuustheid

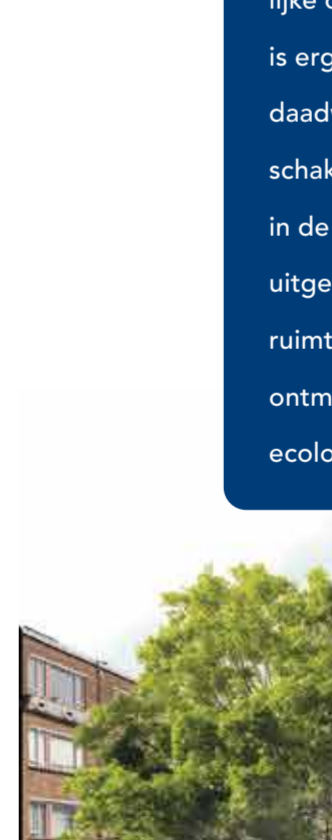
Natuurlijke oevers vormen een gradient in het ecosysteem en bieden een aan de biodiversiteit

Open water als verbinding met het Valleikanaal

Groene open ruimten met ruimte voor het wortelnetwerk

LEVENDIGE STEENZIJDE

Een centrale plek in de wijk waar spelen en ontmoeten centraal staan

Verdichting in het gebied zorgt voor een ruimtelijke structuur

Combinatie van mogelijkheden als waterberging en sociale ruimte

Beleefbaar woonruimte als collectief woonruimte tussen privé en openbaar

Open bodem zorgt direct (evaporatie) voor verkoeling (basis voor gezonde bomen)

Een centrale plek in de wijk waar spelen en ontmoeten centraal staan

Veilige en rustige flora en fauna met beperkte toegang voor de mens

Variatie in de bebouwing en biodiversiteit voor robuustheid

Natuurlijke oevers vormen een gradient in het ecosysteem en bieden een aan de biodiversiteit

Open water als verbinding met het Valleikanaal

Groene open ruimten met ruimte voor het wortelnetwerk

Verdichting in het gebied zorgt voor een ruimtelijke structuur

Combinatie van mogelijkheden als waterberging en sociale ruimte

Beleefbaar woonruimte als collectief woonruimte tussen privé en openbaar

Open bodem zorgt direct (evaporatie) voor verkoeling (basis voor gezonde bomen)

Nieuw leven tussen Veen en Steen

Schrijverswijk Veenendaal

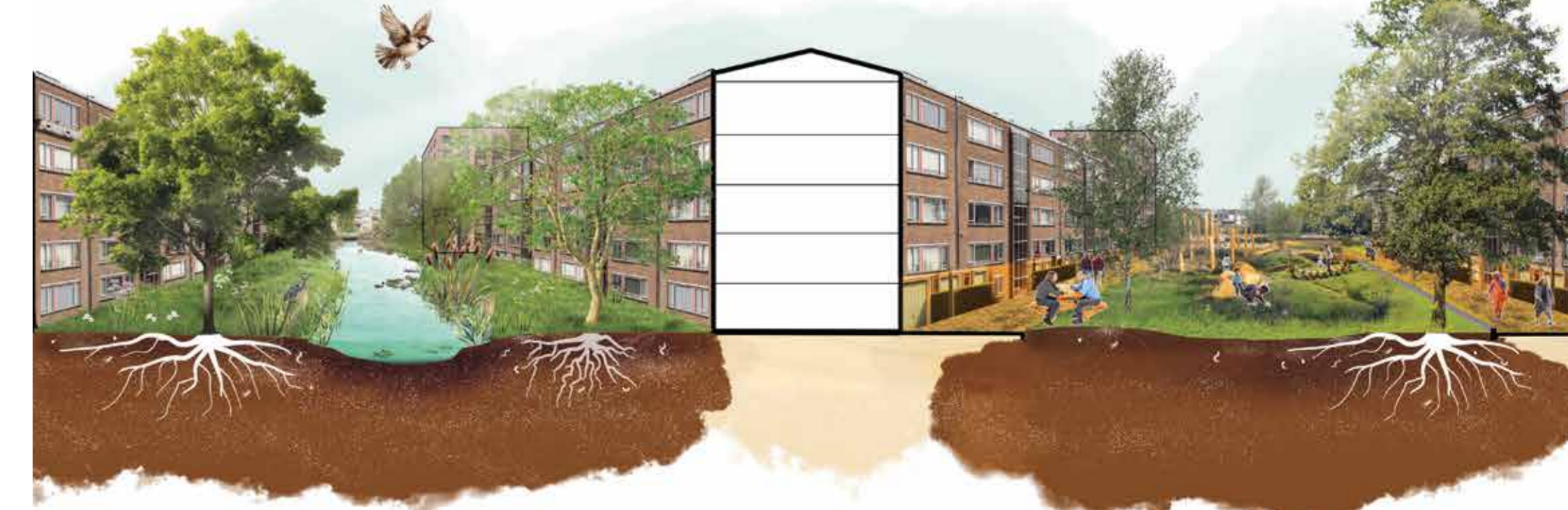
Nieuw leven tussen Veen en Steen. Bij MUST wordt gewerkt aan een rechtvaardige, natuurlijke en toekomstgerichte leefomgeving. In Veenendaal zien we verdichting niet als doel op zich, maar als kans om de stad klimaatbestendig, sociaal en meer biodivers te maken. Schrijverswijk, gelegen op voormalige veengebied, vraagt om een nieuwe benadering: van draineren naar bergen, van technisch naar zelf-regulerend.

Voorgesteld wordt om de openbare ruimte te transformeren tot 'openbare ademruimte': een plek die verkoelt, water vasthoudt, biodiversiteit versterkt en ontmoeting stimuleert. Verdichten daar waar al gebouwen staan en waar zich al verharding bevindt. Zo wordt de aanwezige kwaliteit van Schrijverswijk hergewaardeerd en wordt het groen niet opgeofferd, maar juist versterkt. Het watersysteem wordt zichtbaar gemaakt en wordt ecologisch verbonden met het Valleikanaal. Zo ontstaat een robuuste, toekomstbestendige wijk als schakel tussen het verstedende centrum en de groene scheg in en om Veenendaal.

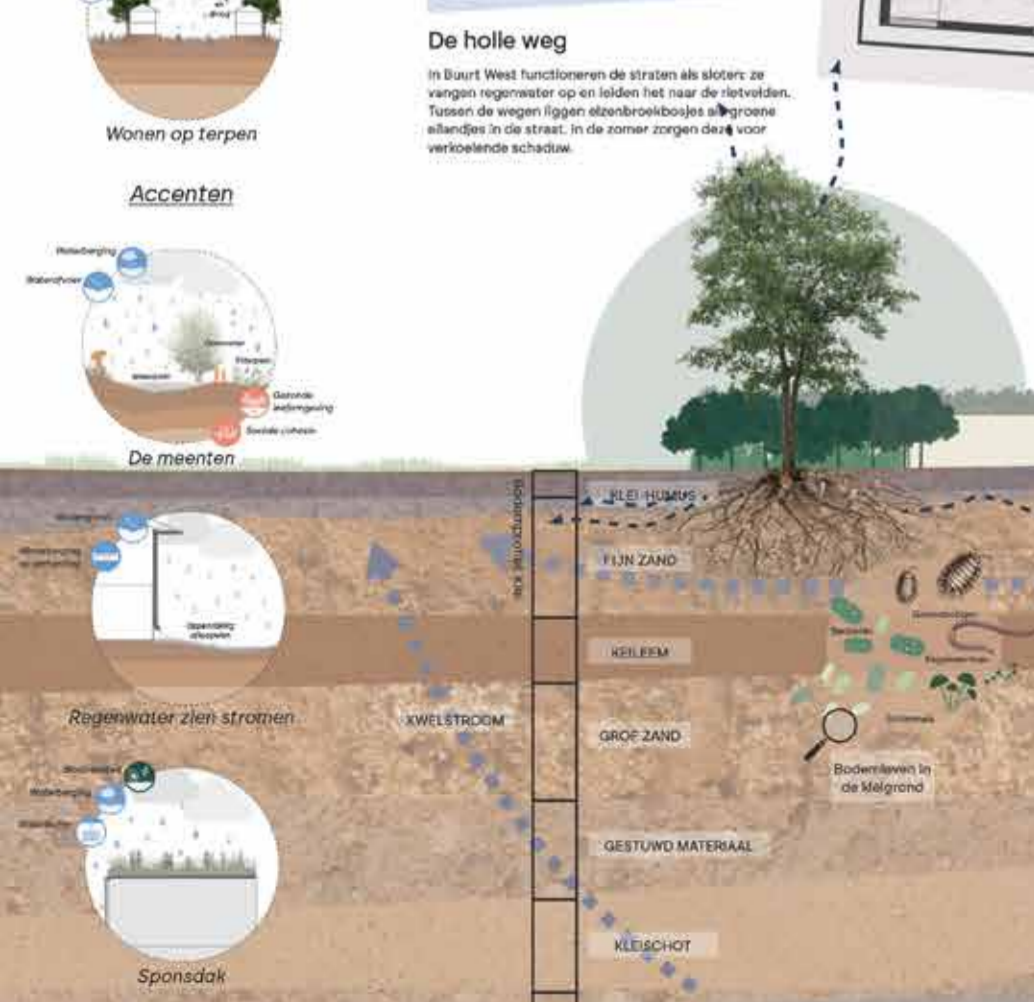
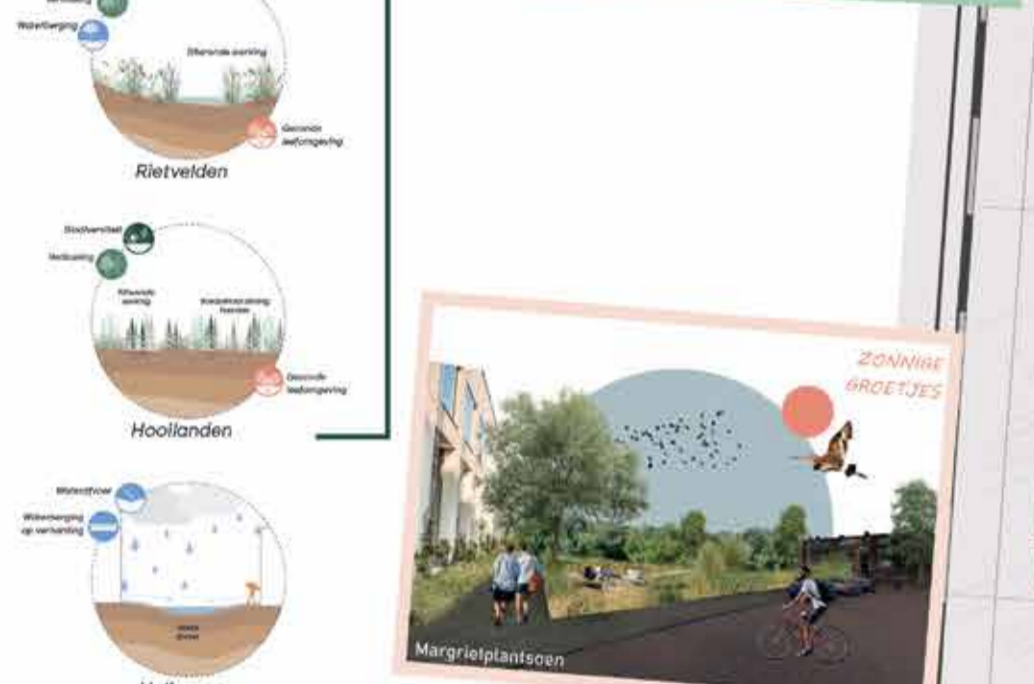
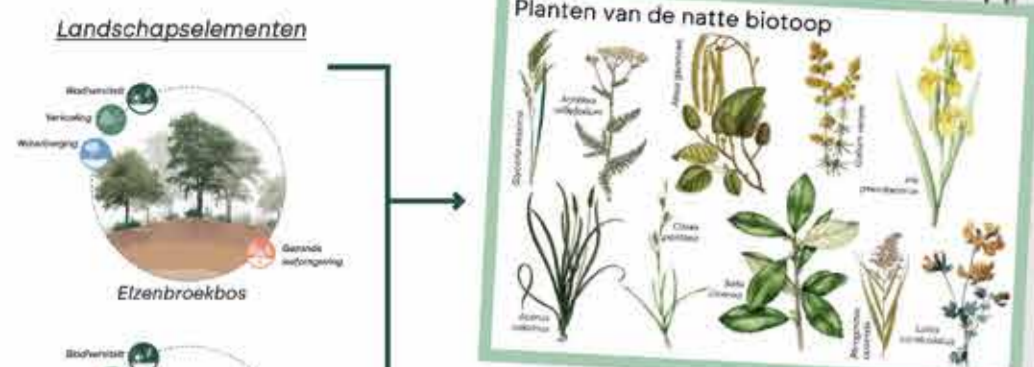
De ontwerpvisie is geworteld in het geloof dat de stad een gedeeld project is. Door de leefomgeving en al zijn bewoners met elkaar te verbinden, ontstaat ruimte voor een 'nieuwe tijd'. Een tijd waarin plekken worden gemaakt waar het welzijn van planten, dieren en mensen centraal staat.

BEOORDELING JURY

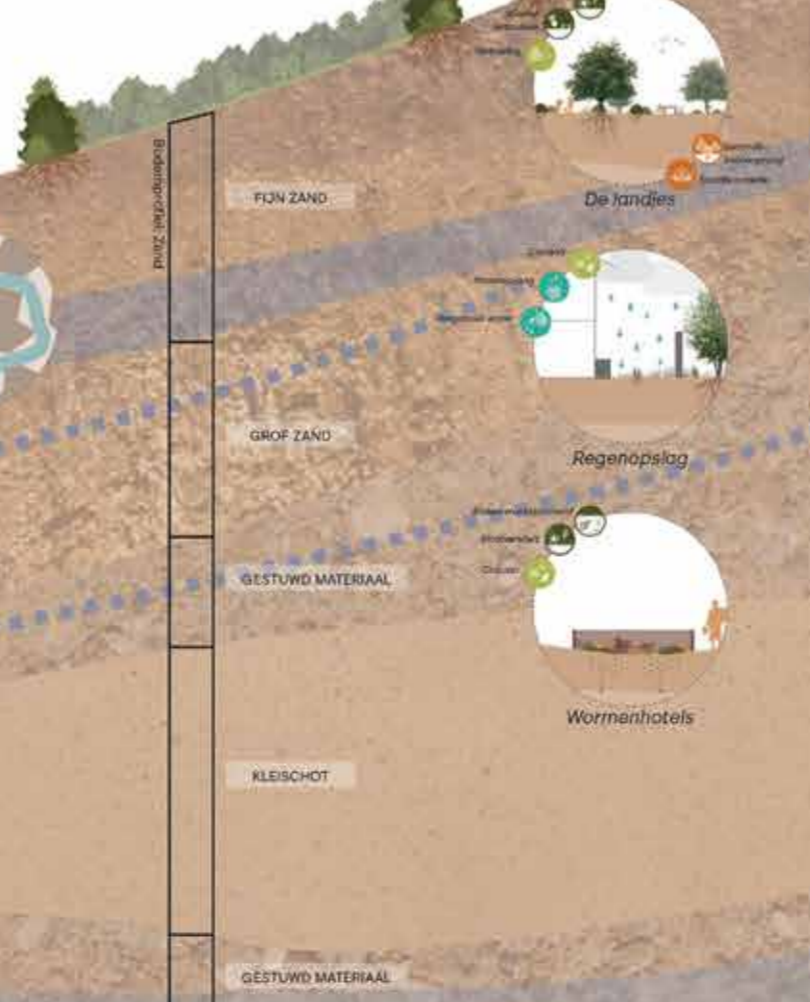
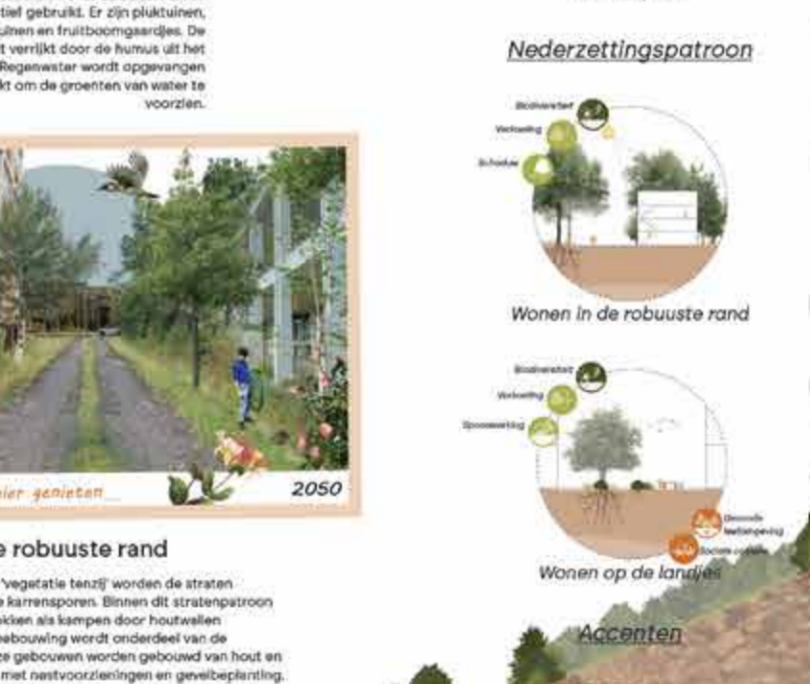
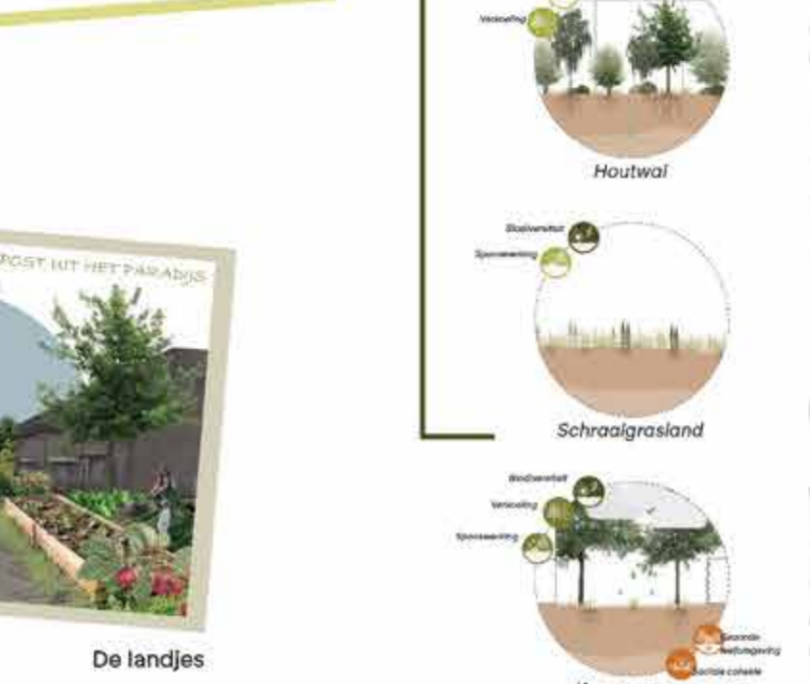
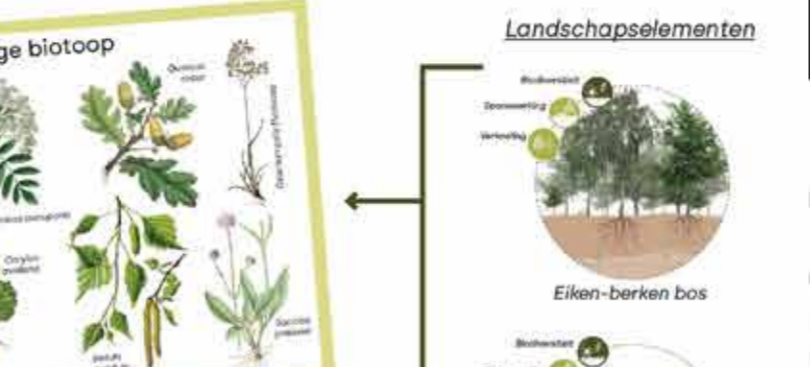
De Winnaar! Ontwerpbureau Must, woningbouwcorporatie Veenvesters en gemeente Veenendaal hebben gewerkt aan het plan 'Nieuw leven tussen Veen en Steen', met als ondertitel 'herwaardering van de openbare ruimte in schrijverswijk tot openbare ademruimte voor de gehele stad'. Het plan komt op een cruciaal moment: het biedt de kans om een eerder ingezet traject om te buigen tot de daadwerkelijke ontwikkeling van een klimaatbestendige en waterinclusieve woonwijk. De jury is erg enthousiast over de voorgestelde ingreep in het watersysteem, en acht deze daadwerkelijk uitvoerbaar. Door de ingreep wordt de Schrijverswijk een belangrijke schakel tussen de groene scheg en het centrum van Veenendaal, en wordt het water in de wijk vastgehouden en zichtbaar met het Valleikanaal verbonden. Dit is mooi uitgewerkt in doorsnedes van de openbare ruimte. Deze tonen dat de openbare ruimte aan de voorkant van de gebouwen wordt ingericht als een mooie en prettige ontmoetingsplek voor bewoners, en aan de achterkant als een plek met maximale ecologische waarde.

Buurtschap West
Landschapstype 'Binnenveldse Hooilanden'
Bouwstenen voor deze natte biotoop hebben het uitgangspunt 'Water tenzij'

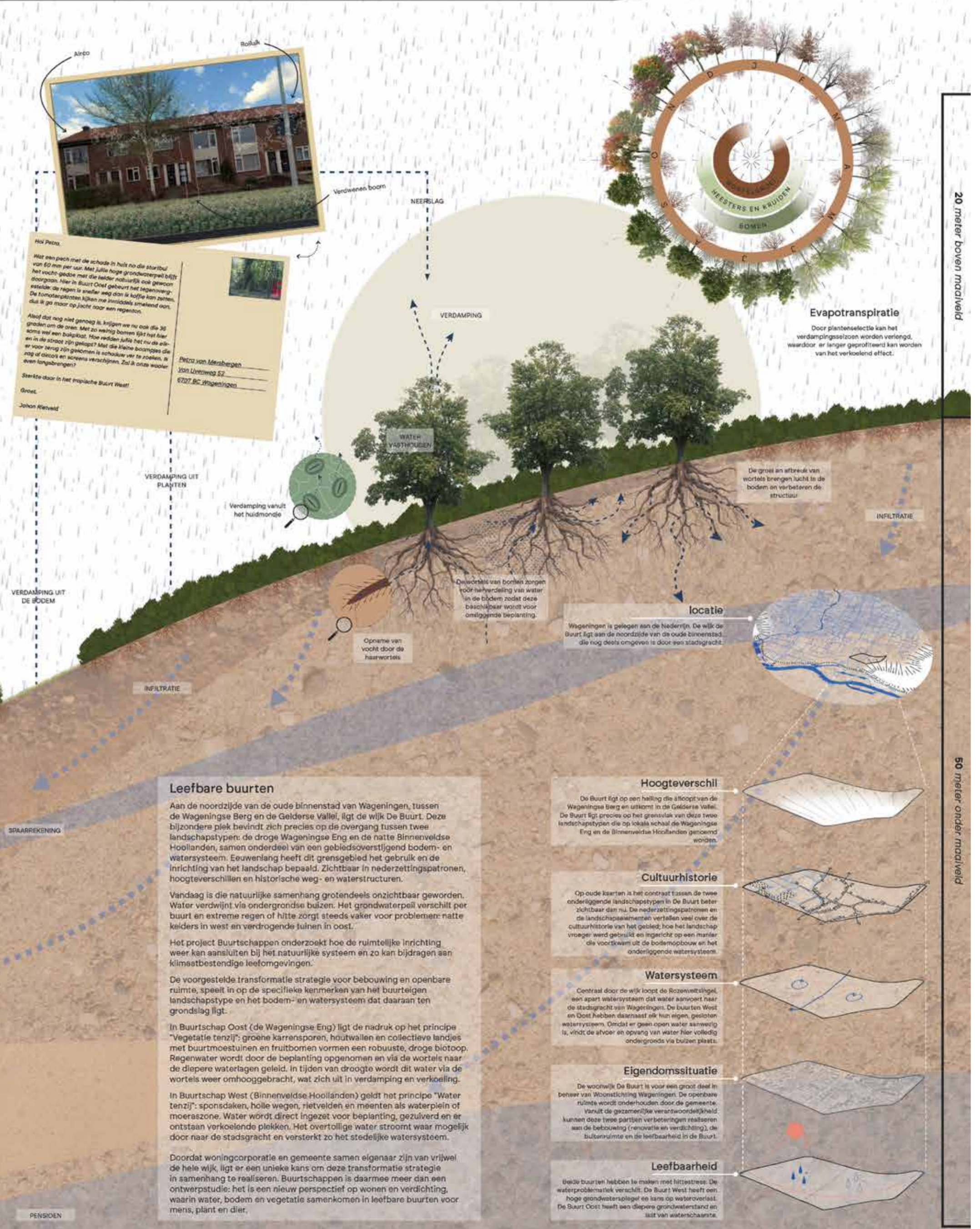

Buurtschap Oost
Landschapstype 'Wagingse Eng' een droge biotoop
Bouwstenen hebben als uitgangspunt 'Vegetatie tenzij'

Buurtschappen 2050

De Buurt en het Wagingse landschap in een nieuwe harmonie voor mens, plant en dier

De buurt en het Wagingse landschap

De Buurt Wageningen

De wijk De Buurt is gelegen ten noorden van het centrum van Wageningen en bestaat uit verschillende deelgebieden met ieder een eigen karakter, van arbeiderswijk met rode bakstenen tot tuinwijk. In de jaren '60 vond hier een grote ingreep plaats als onderdeel van het 'Buurtplan' van naoorlogse stadsvernieuwing. Mede door de aanleg van de Rooseveltweg als belangrijke verkeersader ging de buurt flink op de schop. Dit resulteerde in een moderne woonwijk met nieuw stratenpatroon en flats.

Binnen deze woonwijk vormt de Rooseveltweg de ruimtelijke scheiding tussen de Buurt Oost en de Buurt West. De buurten zijn niet alleen gescheiden van elkaar door deze verkeersader, maar hebben elk ook een eigen sfeer en karakter door het onderliggende landschap. Voor de Buurt West zijn dit de Binnenveldse Hooilanden en voor de Buurt Oost is dit de Wagingse Eng.

De Woningstichting Wageningen bezit ruim 1.100 woningen in De Buurt.

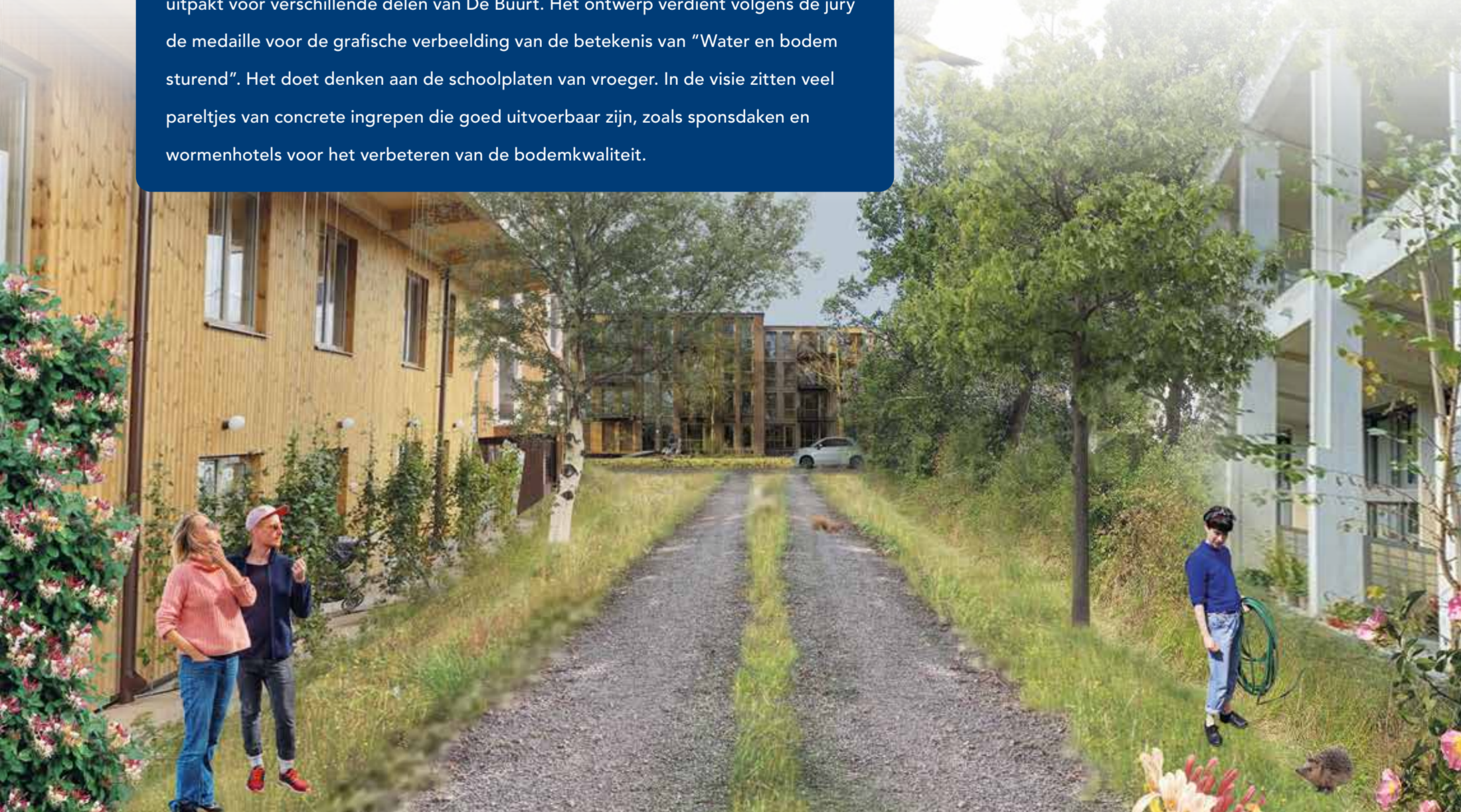
BEOORDELING JURY

Copijn Landschapsarchitecten heeft samen met woningbouwcorporatie Woningstichting Wageningen en de gemeente Wageningen gewerkt aan de ambitieuze visie 'De buurt en het Wagingse landschap', met als ondertitel 'in een nieuwe harmonie voor mens, plant en dier'. De jury vindt het subliem hoe de visie laat zien en begrijpen hoe water en bodem sturend kunnen zijn in de praktijk en hoe dit uitpakt voor verschillende delen van De Buurt. Het ontwerp verdient volgens de jury de medaille voor de grafische verbeelding van de betekenis van 'Water en bodem sturend'. Het doet denken aan de schoolplaten van vroeger. In de visie zitten veel pareltjes van concrete ingrepen die goed uitvoerbaar zijn, zoals sponsdaken en wormenhotels voor het verbeteren van de bodemkwaliteit.

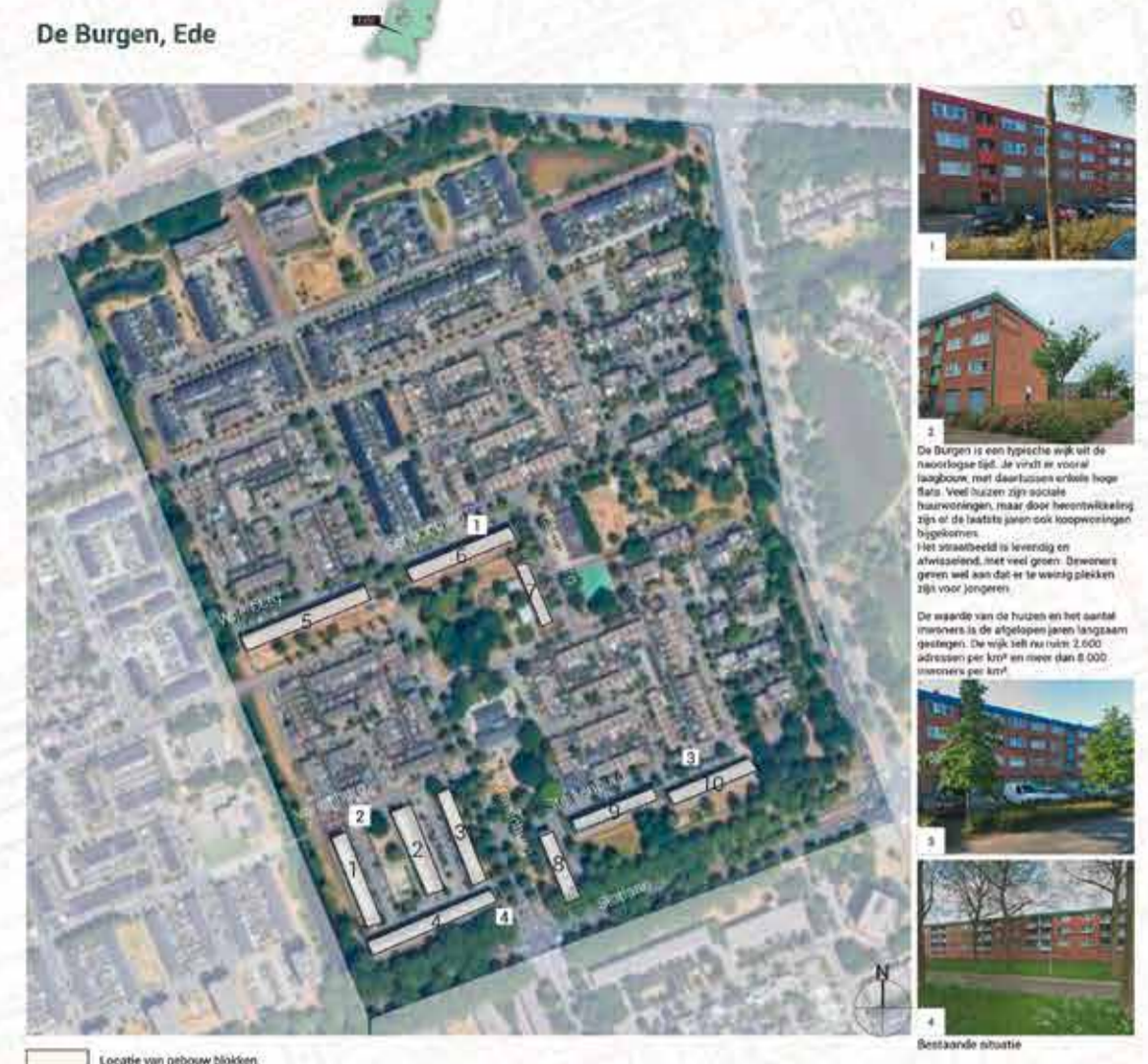
copijn

Copijn Landschapsarchitecten is een multidisciplinair bureau met een rijke historie, waar vakmanschap en innovatie samenkomen. Het huidige team van landschapsarchitecten en ontwerpers, beplantingspecialisten en technisch ontwerpers stelt hen in staat om visie op het Nederlandse landschap vorm te geven in spraakmakende projecten op verschillende schaalniveaus. Copijn zet ontwerp- en verbeeldingskracht in om binnen en buiten de stad bij te dragen aan toekomstbestendige landschappen; belevenisvol, klimaatadaptief, ecologisch en sociaal.

Het is hun kracht om vanuit diepgewortelde kennis van landschapsovername en beplanting actuele uitdagingen vanuit het natuurlijke systeem aan te pakken. Met een sterke balans tussen bodem, water, flora en fauna worden landschappelijke principes vertaald naar innovatieve en eigentijdse toepassingen. In de ontwerpen staan mens, flora en fauna centraal en komen technische, ecologische en beleevingswaarden in balans bij elkaar. Zo worden gezonde en veerkrachtige leefomgevingen blijvende betekenis vormgegeven.

Veldhuizen

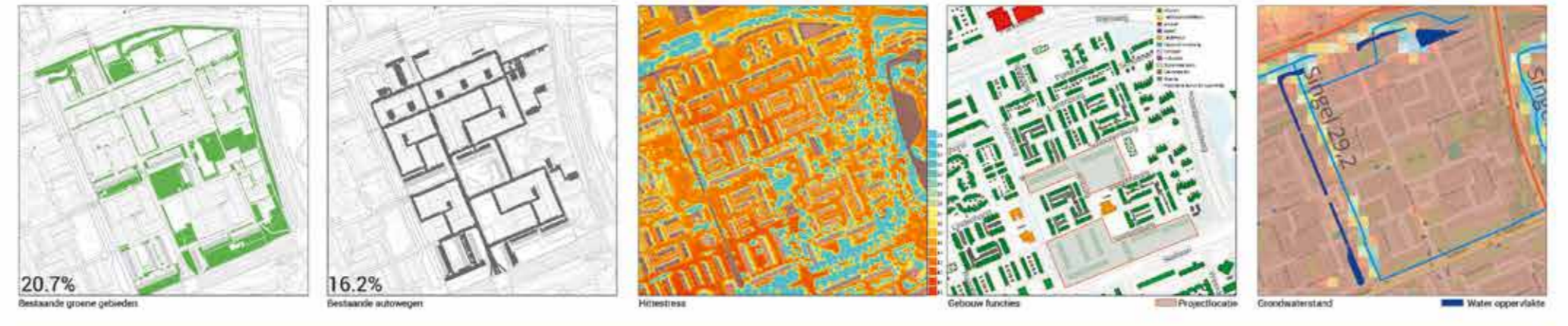

Geschiedenis

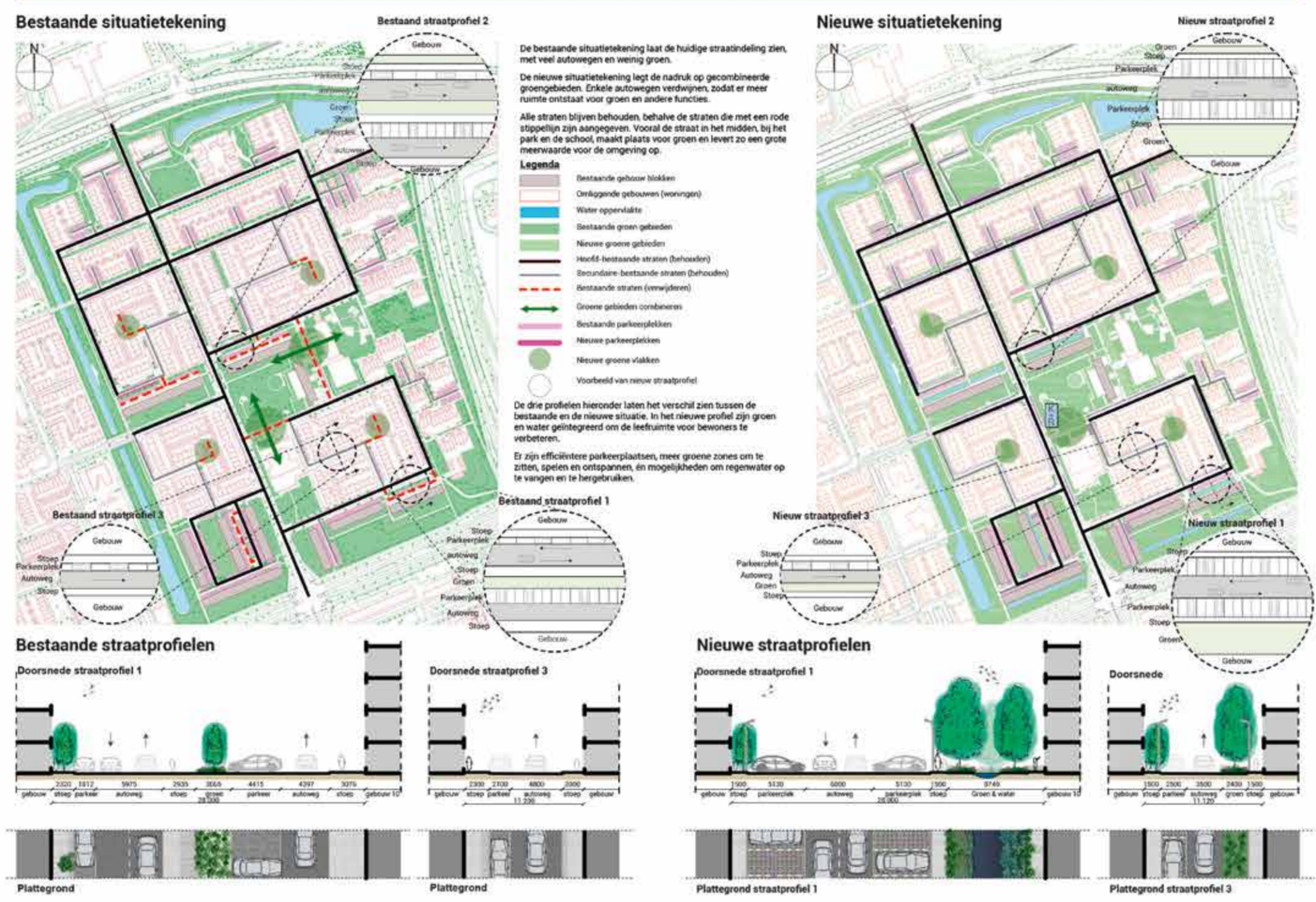
De buurt Ede Veldhuizen was ooit veel uitgebreider dan de huidige wijk. Ruimtelijk is dat de vroeg Edele buurt die naar een deels verwoest Veldhuizen werd vernoemd. Het gebied was verdeeld in twee delen: de huidige Veldhuizen en de huidige Burgers. De huidige Veldhuizen is gebouwd op de plek waar de huidige Burgers nu staan. De huidige Burgers is gebouwd op de plek waar de huidige Veldhuizen nu staan.

Wijk niveau

Doel 1: Vergroenen

Deze impressie laat zien hoe de groengebieden en parkeerplaatsen zijn vernieuwd. De hoofdstaat voor auto's is behouden maar verbeterd. Het nieuwe straatprofiel combineert efficiënt parkeren met brede stoepen, groen en water. Zo ontstaat een aantrekkelijke en klimaatbestendige leefomgeving waar bewoners kunnen zitten, spelen en elkaar ontmoeten.

De stoep is breed genoeg voor voetgangers en biedt ruimte voor ontmoeting en beweging. De verlichting langs de stoep zorgt voor veiligheid en een prettig straatbeeld in de avond.

Groen: Aan de gevelzijde ligt een brede groene zone met bloeiende heesters, gras en bomen. Dit vormt een aantrekkelijke overgang tussen gebouw en stoep. Het groen zorgt voor een vriendelijke, leefbare uitstraling en draagt bij aan biodiversiteit en verkoeling in de zomer.

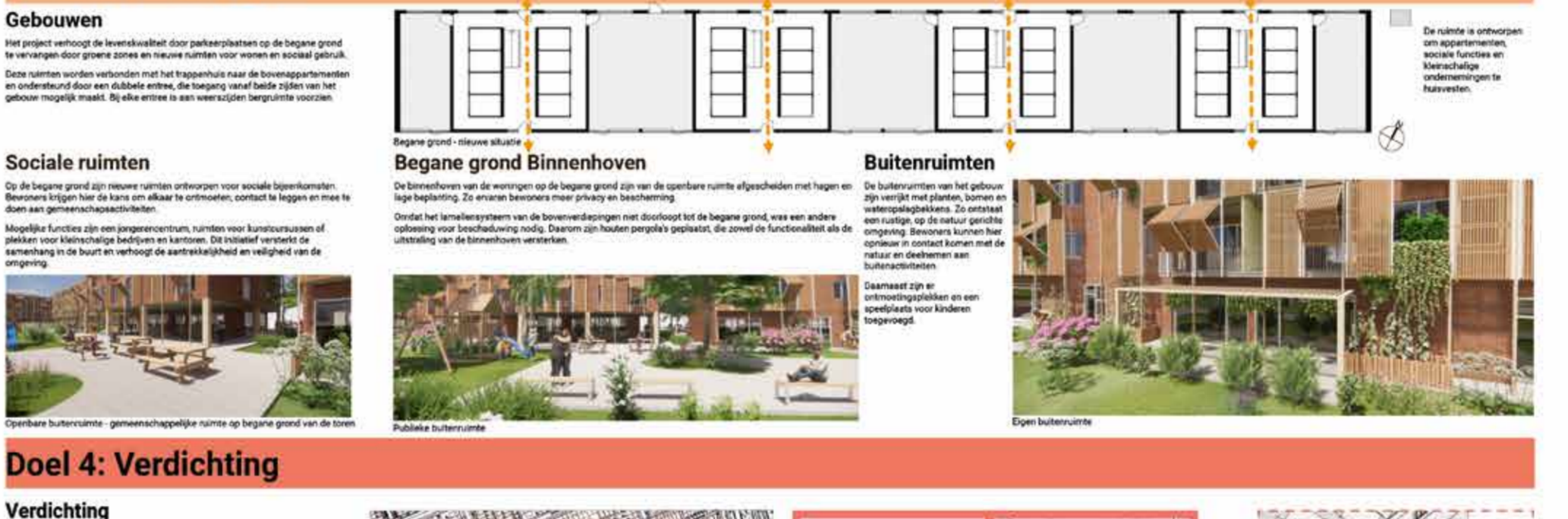
Water: Langs de gevel loopt een smalle waterpartij (wad of sloot) die regenwater opvangt. Dit versterkt de natuurbeleving in de stad en draagt bij aan klimaatadaptatie. Bewoners kunnen hier dicht bij het water verblijven en ontspannen.

Gebruikskwaliteit: Bewoners kunnen zitten en spelen in de groene zone. Zo is de straat niet alleen functioneel voor auto's en parkeren, maar ook een sociale ontmoetingsplek geworden.

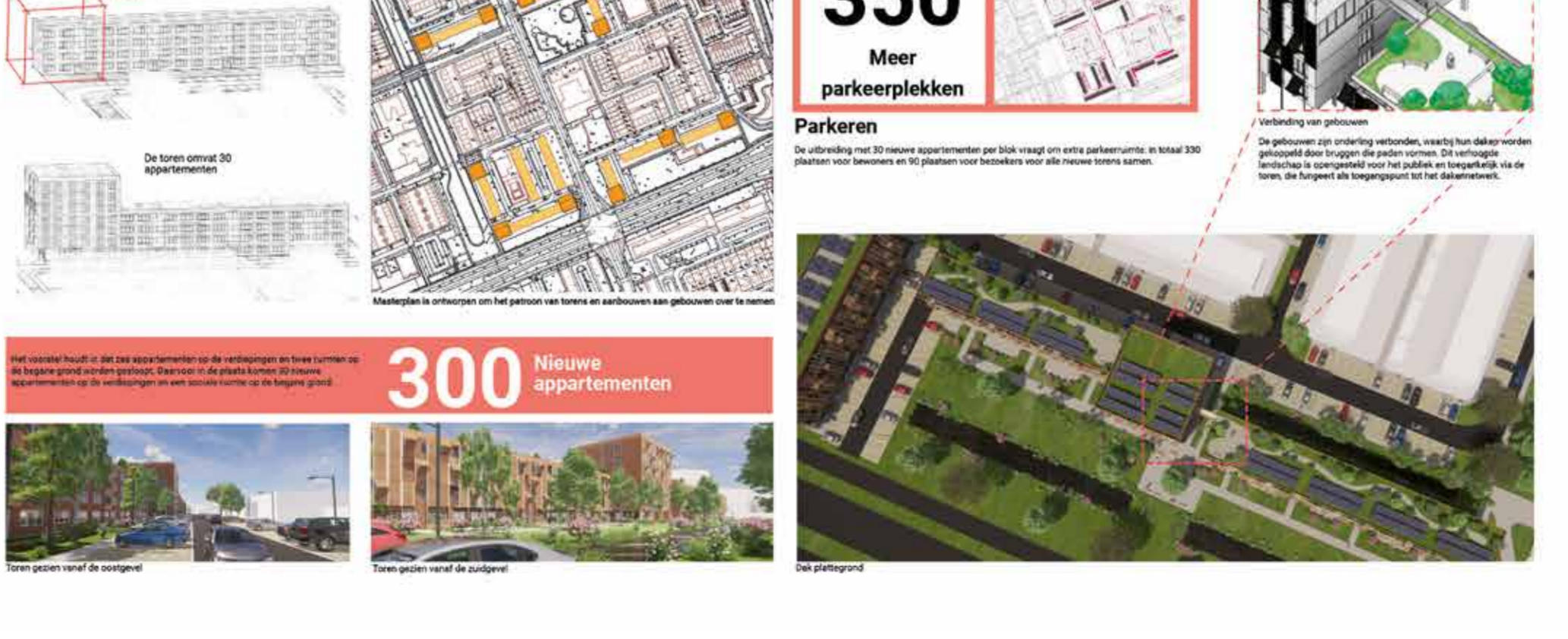
Doel 2: Water bufferen en koelere huizen

Doel 3: Levensduur

Doel 4: Verdichting

Architectuur paneel

BEOORDELING JURY

Het plan 'Vriendelijk Veldhuizen' is gemaakt door het ontwerpteam bestaande uit ontwerp bureau Urban Climate Architects, gemeente Ede en woningbouwcorporatie Woonstede. Volgens de jury heeft het ontwerpteam serieus en integraal nagedacht over de transformatie van de wijk, met daarin ook een belangrijke verdichtingsopgave. Hiervoor is getekend én gerekend aan oplossingen die ook toepasbaar zijn in andere naoorlogse woonwijken. Uniek is dat het ontwerpteam oplossingen heeft bedacht die binnenshuis en op de daken kunnen worden genomen. Zo bevat het ontwerp bijvoorbeeld plannen voor gemeenschappelijke daktuinen in combinatie met zonnepanelen. Het ontwerp biedt een duidelijk handelingsperspectief voor de ontwikkeling van een klimaatbestendige en leefbare wijk.

Vriendelijk Veldhuizen Ede

Veldhuizen is een wijk in het noordwesten van de gemeente Ede. In Veldhuizen A ligt de buurt de Burgers, de onderzochte locatie. De Burgers bestaat uit lange, aaneengesloten woningblokken langs straten met 'burg' in de naam. Ze volgen een rationele, stempelachtige wegenstructuur en vormen het oudste deel van Veldhuizen A. Veldhuizen A werd gebouwd in de jaren zestig en zeventig en is een wijk met veel huurwoningen. Ongeveer 39% van de woningen is in bezit bij de woningcorporatie Woonstede. De wijk is een typisch voorbeeld van een grootschalige stadsontwikkeling uit de tijd van galerijflats en platte daken. De gemeente en de woningbouwcorporatie hebben de ontwikkeling van Veldhuizen geïnitieerd. Vlak voor de bouw werden er Romeinse overblijfselen ontdekt, wat leidde tot opgravingen onder leiding van Professor Wim van Es van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Dit bracht de rijke Romeinse bewoningsgeschiedenis aan het licht. Een paar maanden later gaat deze casus over de buurt de Burgers in Veldhuizen A en dan met name over 10 gestapelde middeelhoogcomplexen zonder lift (Essenburg, Schooneburg, Sterkenburg, Vanenburg en Wijnburg).

URBAN CLIMATE ARCHITECTS

Urban Climate Architects (UCA) is een innovatief architectenbureau met kantoren in Delft en Groningen, waar ongeveer 25 professionals werken aan projecten op verschillende stedelijke schaalniveaus.

Urban Het doel is om natuurlijke elementen in elk aspect van het stadsontwerp te integreren. UCA richt zich op het creëren van ruimtes waar natuur en stadsleven harmonieus naast elkaar bestaan, waardoor zowel de ecologische duurzaamheid als de kwaliteit van leven worden verbeterd.

Climate De toekomst van architectuur ligt in gebaseerd en circulair bouwen en het verminderen van onze ecologische voetafdruk. De ontwerpen van UCA combineren natuurlijke materialen met circulaire technologieën, waardoor niet alleen energiezuinig, maar ook gezonde en inspirerende leefomgevingen worden gerealiseerd.

Architects De missie is om ruimtes te creëren die niet alleen voldoen aan de behoeften van vandaag, maar ook anticiperen op de eisen van morgen, zodat een positieve impact wordt gegarandeerd op zowel het milieu als voor de gemeenschappen die worden bediend.

Epiloog

“Ruimte zat in de stad vraagt ook om mentale ruimte”

Deze publicatie laat zien dat de oplossing voor de woningopgave niet primair buiten de stad ligt, maar juist in de bestaande wijken. De Ruimte Zat Scan voor Waterschap Vallei en Veluwe maakt duidelijk dat met slim, zorgvuldig en water- en bodembewust ontwerpen in naorlogse wijken ruimte ontstaat voor duizenden extra woningen. De vijf ontwerpvoorbeelden laten zien hoe inbreiding kan bijdragen aan een woningaanbod dat beter aansluit op de veranderende vraag, doorstroming stimuleert en ouderen en gezinnen de mogelijkheid biedt binnen hun eigen wijk passend te blijven wonen.

Inbreiden levert daarbij meer op dan extra woningen alleen. Het biedt kansen om sociale vraagstukken in kwetsbare wijken te combineren met fysieke vernieuwing, versterkt het draagvlak voor voorzieningen zoals zorg, onderwijs, openbaar vervoer en winkels, en maakt efficiënter gebruik van bestaande infrastructuur voor energie, water en mobiliteit. Tegelijkertijd is bouwen binnen de stad economisch aantrekkelijker en minder risicovol, doordat participatie met huidige bewoners processen kan versnellen en langdurige procedures rond uitleglocaties worden vermeden.

Door te kiezen voor inbreiding in plaats van uitbreiding blijft het omliggende landschap behouden en ontstaat ruimte om wijken te vergroenen, te ontharden en klimaatbestendiger in te richten.

Afkoppeling van regenwater, verbetering van waterkwaliteit, versterking van biodiversiteit en een verschuiving naar minder autogebruik zijn directe neveneffecten van deze aanpak. Zo tonen de voorbeelden dat gerichte verdichting niet alleen bijdraagt aan de bouwopgave, maar ook aan leefbare, inclusieve en toekomstbestendige wijken, waarin water en bodem daadwerkelijk sturend zijn.

Deze publicatie begint en eindigt met het citaat van landschapsarchitect Frans Maas uit 1968. Ontwerper van weleer. In zijn werk zocht hij naar balans tussen natuurlijke processen, cultuurhistorie en menselijk gebruik. Maas benaderde het landschap als levend systeem waarin water en bodem, planten en dieren en schaal samenkomen. Zijn werk laat zien hoe ontwerpen kan bijdragen aan duurzame betekenisvolle leefomgevingen. Het citaat onderschrijft de boodschap dat terugkijken ook een kwestie van vooruitkijken is. Met Ruimte Zat in de stad alleen is het niet genoeg. Voor de sleutel van succes is ook mentale ruimte nodig. Mentale ruimte om het inzicht op te doen dat de geïntegreerde besluitvorming, gebiedsgericht maatwerk in onderhoud en beheer, de financiële mogelijkheden en de participatie met alle belanghebbenden de woningbouw in de bestaande gebouwde omgeving juist versnellen. Maar ook om elkaar te inspireren en te leren van goede voorbeelden. Zoals in deze publicatie.

Molenkamp, Heerde

Colofon

Redactie

Paul van Eijk (eindredactie) Opgavemanager Ruimtelijke Transformatie Gebouwde Omgeving &

Omgevingswet, Waterschap Vallei en Veluwe/Lector, Hogeschool Van Hall Larenstein

Els Viester Coördinator Gebouwde Omgeving, Waterschap Vallei en Veluwe

Maaik Runia Coördinator Water en Bodem Sturend, Waterschap Vallei en Veluwe

Vormgeving

Team Communicatie, Waterschap Vallei en Veluwe

Maart 2026

